

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

ЄРЬОМЕНКО Роман

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0009-2670-3082>

roman.ereomenko@karazin.ua

У статті досліджується еволюція наукових поглядів на роль і функції фінансів місцевого самоврядування в контексті подолання наслідків війни. Ідея статті полягає у проведенні ґрунтовного теоретичного аналізу розвитку концептуальних підходів до цієї проблематики протягом останніх 200 років з метою поглиблення теоретичного розуміння функціонування місцевих фінансів в умовах воєнних загроз та повоєнного відновлення. Мета статті – поглибити теоретичне розуміння ролі фінансів місцевого самоврядування в подоланні наслідків війни. Відповідно до мету, у статті вирішено три завдання: провести ретроспективний аналіз еволюції наукових поглядів на роль місцевих фінансів під час війни; систематизувати теоретичні підходи до визначення функцій фінансів територіальних громад у воєнний період; уточнити ключові особливості сучасного науково-методологічного і фінансового контексту на реальному прикладі сучасної повоєнної України для дослідження фінансів місцевого самоврядування в контексті воєнного часу і значної невизначеності. На основі ретроспективного аналізу еволюції наукової думки та узагальнення сучасних викликів автором запропоновано власну систематизацію функцій фінансів територіальних громад у воєнний період, що включає фінансово-забезпечувальну, стабілізаційно-регуляторну, відновлювально-розбудовчу, соціально-захисну та демократично-консолідувальну функції. Обґрунтовано, що виділення саме таких функцій дозволяє сформулювати цілісне уявлення про багатогранну роль місцевого самоврядування у адаптації до викликів конфлікту та забезпеченні повоєнного відновлення. Наукова новизна дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних засад функціонування місцевих фінансів шляхом розробки оновленої функціональної класифікації, що ґрунтується на комплексному врахуванні безпекових, економічних, соціальних та інституційних критеріїв.

Ключові слова: фінанси місцевого самоврядування, публічні фінанси, функції місцевих бюджетів, фінансова децентралізація, стійкість громад, міжбюджетні відносини, Україна.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-21>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОКІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання фінансів місцевого самоврядування в умовах війни та повоєнного відновлення набуває особливої актуальності в сучасних реаліях. Військові конфлікти завдають значних збитків економіці, інфраструктурі та соціальній сфері країн, що стали ареною бойових дій. Місцеві бюджети зазнають суттєвих втрат через скорочення податкових надходжень, руйнування підприємств, вимушену міграцію населення, а водночас зростають видатки на оборону, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відбудову зруйнованих об'єктів. Такі виклики ставлять під загрозу фінансову спроможність органів місцевого самоврядування та їх здатність надавати громадянам життєво необхідні послуги. За цих умов особливої ваги набуває пошук ефективних механізмів адаптації фінансів територіальних громад до кризових ситуацій, забезпечення їх стійкості та самодостатності.

Актуальність дослідження підсилюється в контексті сучасних безпекових викликів у Європі та світі. Збройна агресія проти України, збройна анексія Криму та військові дії на Донбасі у 2014-2022 рр. засвідчили вразливість системи глобальної безпеки та продемонстрували необхідність зміцнення обороноздатності [5; 7, С. 8-18] й стійкості держав і громад. Проблеми, з якими стикаються українські міста й села в умовах війни, можуть стати реальністю для багатьох європейських територій у разі ескалації конфліктів. Це актуалізує питання готовності місцевих бюджетів до потенційних загроз, їх спроможності швидко реагувати на кризи та забезпечувати стабільне функціонування критичної інфраструктури [25; 4, С. 179-180]. У цьому контексті аналіз еволюції концептуальних засад функціонування фінансів місцевого самоврядування в умовах війни набуває не лише теоретичного, а й практичного значення для розбудови ефективних і резилієнтних систем місцевих фінансів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика фінансів місцевого самоврядування в умовах війни та повоєнного відновлення привертає дедалі більше уваги науковців. Так, наприклад, О. Глуценко та М. Швайко у своїх наукових працях аналізують сучасні тенденції, виклики та проблеми розвитку фінансів місцевого самоврядування України у воєнних реаліях [5, 10]. Т. Стеценко та А.Хмельков аналізують роль фінансових правил для оптимізації системи публічних фінансів та фінансуванні критичних потреб громад під час війни [11]. І.Луїна досліджує потенціал фінансів місцевого самоврядування

для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України [9]. Важливі напрацювання в цій сфері здійснили провідні міжнародні організації. ОЕСР у своїх публікаціях узагальнює кращі світові практики зміцнення фінансової стійкості та адаптивності місцевого самоврядування в умовах криз і конфліктів, приділяючи особливу увагу питанням фіскальної децентралізації, міжмуніципального співробітництва, використання альтернативних джерел доходів [31]. Європейська комісія та інші інституції ЄС розробили низку рекомендацій щодо посилення фінансової автономії громад та забезпечення їх стійкого розвитку в контексті сучасних викликів [20;7]. Світовий банк активно підтримує реформи в сфері місцевих фінансів у країнах, що постраждали від конфліктів, надаючи аналітичну та консультативну допомогу [39].

Водночас, попри зростаючий науковий інтерес до цієї проблематики, низка питань залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, бракує комплексного аналізу еволюції теоретичних поглядів на роль і функції місцевих фінансів під час війни в історичній ретроспективі. Недостатньо дослідженими є питання трансформації концептуальних засад фінансів територіальних громад в умовах сучасних гібридних конфліктів, коли поряд із традиційними військовими діями широко застосовуються економічні, інформаційні та кібернетичні інструменти. Потребує подальшого розвитку теоретичний базис функціонування фінансів місцевого самоврядування в контексті повоєнної відбудови та забезпечення стійкого розвитку громад. Саме на вирішення цих актуальних завдань спрямована дана стаття.

Відповідно до актуальності і визначення раніше не вирішених задач зрозуміло, що аналіз еволюції теоретичних поглядів на роль і функції місцевих фінансів дозволить виявити закономірності їх трансформації в умовах воєнних загроз та повоєнного відновлення. Ця гіпотеза передбачає, що в процесі дослідження зможемо не лише систематизувати наукові погляди, а й зробити певні теоретичні узагальнення. Зокрема, припускаємо існування певних закономірностей у тому, як з плином часу та під впливом різних воєнних конфліктів змінювалися уявлення про роль та функції фінансів місцевого самоврядування. Перевірка цієї гіпотези потребуватиме ретельного аналізу наукових праць в історичній ретроспективі, виявлення ключових віх та поворотних моментів в еволюції теоретичної думки. Якщо наше припущення підтвердиться, це дозволить зробити внесок у розвиток теоретичного базису дослідження місцевих фінансів в контексті воєнних загроз.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціллю статті є поглиблення теоретичного розуміння ролі фінансів місцевого самоврядування в подоланні наслідків війни. Відповідно до мети, у статті вирішуються такі завдання:

1. провести ретроспективний аналіз еволюції наукових поглядів на роль місцевих фінансів під час війни;
2. систематизувати теоретичні підходи до визначення функцій фінансів територіальних громад у воєнний період.
3. уточнити ключові особливості сучасного науково-методологічного і фінансового контексту на реальному прикладі сучасної повоєнної України для дослідження фінансів місцевого самоврядування в контексті воєнного часу і значної невизначеності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Місцеві фінанси відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості та життєздатності територіальних громад в умовах воєнних конфліктів. Незважаючи на те, що основний тягар фінансування оборони традиційно лягає на центральний уряд, саме місцеве самоврядування часто опиняється на передовій у питаннях забезпечення критичних потреб населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб та відновлення зруйнованої інфраструктури [38]. Якщо поглянути на розвиток наукової думки щодо ролі місцевих фінансів під час війни в історичній ретроспективі, можна виділити кілька ключових етапів.

У XIX столітті, в період становлення теорії публічних фінансів, дослідники лише починали звертати увагу на специфіку функціонування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. Одним із піонерів дослідження цієї проблематики був німецький економіст А. Вагнер, який ще наприкінці XIX ст. звернув увагу на зростання ролі місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. У своїй праці «Finanzwissenschaft» (1883 рік) він зазначав, що «під час війни видатки місцевого самоврядування суттєво зростають через необхідність підтримки сімей військовослужбовців, надання притулку біженцям та відбудови зруйнованих об'єктів». Водночас Вагнер наголошував, що фінансування цих додаткових потреб не може повністю лягати на плечі місцевих бюджетів і вимагає підтримки з боку

держави. Однак на той час питання стійкості місцевих фінансів під час війни ще не набуло системного характеру і розглядалося швидше як виняток із загальних правил.

Ситуація істотно змінилася в першій половині XX століття під впливом двох світових війн. Безпрецедентні виклики, з якими зіткнулося місцеве самоврядування в цей період, змусили науковців по-новому поглянути на роль місцевих бюджетів у забезпеченні стабільності та відбудови територій. Зокрема, американський економіст Е. Селігман у своїй роботі «Essays in Taxation» (1921) аналізував досвід фінансування потреб місцевого самоврядування під час Першої світової війни. Він звертав увагу на труднощі, з якими стикалися органи місцевої влади через різке скорочення податкових надходжень та зростання видатків на соціальний захист. Селігман відзначав важливість міжбюджетних трансфертів та грантів від центрального уряду для підтримки фінансової стабільності місцевого самоврядування в кризових умовах. Дослідники почали приділяти більше уваги питанням фінансової підтримки громад з боку центрального уряду, перерозподілу ресурсів та адаптації фіскальних інструментів до кризових умов.

Після завершення Другої світової війни спостерігалось певне зміщення фокусу досліджень в бік більш ґрунтовного аналізу ролі, яку відігравали місцеві фінанси у процесах повоєнної відбудови зруйнованих територій. Науковці все частіше відзначали той факт, що органи місцевого самоврядування, перебуваючи максимально близько до населення, демонстрували значно краще розуміння нагальних потреб своїх громад і могли оперативніше та ефективніше реагувати на виклики повоєнної доби, аніж бюрократизовані центральні урядові інституції [2, с. 102]. Цей феномен став предметом активних наукових дискусій. У фокусі уваги дослідників опинилися питання відновлення фінансової автономії місцевої влади, що розглядалося як важлива передумова для забезпечення її спроможності адекватно відповідати на запити громадян в умовах повоєнної розрухи [3; 1; 27]. Значна увага приділялася також пошуку ефективних механізмів підтримки економічного розвитку на місцевому рівні [6], адже швидке відродження локальної економічної активності розглядалося як критично важливе завдання у контексті подолання наслідків війни [3]. Крім того, науковці наголошували на необхідності ширшого залучення громадськості до процесів ухвалення бюджетних рішень, вбачаючи у цьому дієвий інструмент підвищення ефективності використання обмежених фінансових ресурсів та посилення відповідальності управлінців перед місцевими спільнотами [2]. Загалом, повоєнний період ознаменувався зростанням дослідницької уваги до проблем функціонування місцевих фінансових систем як важливих «драйверів» відбудови територій та каталізаторів соціально-економічного розвитку на місцях. Цей тренд відображав поступове переосмислення ролі місцевого самоврядування та децентралізованих фінансових механізмів у контексті нових викликів, породжених масштабним воєнним конфліктом глобального характеру.

У другій половині XX століття, з розпадом колоніальної системи та поширенням локальних конфліктів у країнах, що розвиваються, фокус досліджень дещо змістився в бік проблем фіскальної децентралізації, підзвітності місцевої влади та підвищення її спроможності протистояти викликам війни [14]. Дослідники відзначали вразливість місцевих бюджетів в умовах хронічних конфліктів, слабкості інституцій та дефіциту ресурсів. У цьому контексті особливу увагу привертало питання фіскальної децентралізації, підзвітності та транспарентності місцевої влади, а також ролі міжнародної донорської допомоги. Водночас зростало розуміння важливості участі місцевих громад у процесі ухвалення бюджетних рішень та контролю за використанням коштів.

Наприкінці XX - на початку XXI ст. в умовах глобалізації та зміни характеру збройних конфліктів дослідження ролі фінансів місцевого самоврядування під час війни вийшли на новий рівень. З одного боку, зростає увага до проблематики фінансування потреб місцевого самоврядування в контексті «нових війн» - асиметричних конфліктів низької інтенсивності, що характеризуються розмиванням межі між комбатантами та цивільним населенням [22]. З іншого боку, актуалізувалися питання забезпечення стійкості місцевих бюджетів в умовах глобальних економічних криз та екстрених ситуацій, таких як пандемія COVID-19.

На початку XXI століття науковці почали більше уваги приділяти питанням стійкості (резилієнтності) місцевих фінансів перед лицем «нових загроз»: тероризму, гібридних конфліктів, кліматичних криз тощо [36; 41]. Зокрема, актуалізувалася проблематика диверсифікації доходів місцевих бюджетів, пошуку альтернативних джерел фінансування, таких як муніципальні запозичення та публічно-приватне партнерство [19].

Важливим аспектом сучасних досліджень є аналіз зарубіжного досвіду організації місцевих фінансів під час війни та в повоєнний період. Зокрема, науковці звертають увагу на успішні практики таких країн, як Боснія і Герцеговина, Косово, Грузія, що зіткнулися зі збройними

конфліктами та окупацією частини своїх територій. Ці приклади демонструють важливість забезпечення фінансової автономії та спроможності місцевого самоврядування, розбудови ефективної системи міжбюджетних відносин, а також залучення альтернативних джерел доходів, таких як міжнародна технічна й фінансова допомога.

Порівняльний аналіз досвіду різних країн дозволяє виокремити кілька спільних підходів до зміцнення фінансів місцевого самоврядування під час війни та в повоєнний період:

- 1) забезпечення фінансової автономії та гнучкості місцевих бюджетів шляхом розширення дохідної бази та спрощення процедур перерозподілу коштів між бюджетними програмами;
- 2) посилення ролі міжбюджетних трансфертів як інструменту вирівнювання та підтримки громад, що найбільше постраждали від війни [15];
- 3) залучення альтернативних джерел фінансування, таких як цільові гранти, кредити міжнародних фінансових установ, приватні інвестиції через механізми публічно-приватного партнерства [31];
- 4) забезпечення транспарентності та підзвітності використання бюджетних коштів, залучення громадськості до процесу бюджетування та контролю [34];
- 5) координація зусиль центральної та місцевої влади, а також міжнародних донорів у питаннях фінансування відбудови та реформування системи місцевих фінансів.

Військова агресія росії проти України, що триває з 2014 року, стала новим викликом для системи місцевих фінансів та змусила переосмислити багато теоретичних положень. В. Письменний зазначає, що в умовах окупації частини території та масштабних руйнувань традиційні підходи до забезпечення фінансової спроможності громад виявилися недостатніми. Гостро постали питання оперативної підтримки постраждалих територій, відбудови критичної інфраструктури, соціального захисту внутрішньо переміщених осіб тощо. Водночас реформа децентралізації, що стартувала у 2015 р., відкрила нові можливості для зміцнення фінансової автономії та стійкості місцевого самоврядування. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року поставило систему місцевих фінансів перед безпрецедентними викликами. Як зауважує Ватаманюк-Зелінська [1, с. 122], «війна оголила вразливі місця в організації місцевих бюджетів і змусила шукати нові механізми їх наповнення та використання в екстремальних умовах». Серед ключових проблем - різке падіння доходів через скорочення економічної активності та податкових надходжень, необхідність фінансування заходів територіальної оборони та цивільного захисту, забезпечення функціонування бюджетних установ в умовах окупації чи бойових дій тощо.

Водночас українські дослідники відзначають зростання ролі місцевого самоврядування в мобілізації ресурсів громад для протистояння агресії та підтримки життєдіяльності на місцях. Як зазначає І. Луніна, «попри всі труднощі, органи місцевого самоврядування демонструють дивовижну стійкість, гнучкість та винахідливість у адаптації до викликів війни» [9, с. 8]. Серед позитивних практик - активне залучення грантової допомоги від міжнародних донорів, використання інструментів партисипаторного бюджетування, розвиток міжмуніципального співробітництва тощо.

Проведений ретроспективний аналіз еволюції наукових поглядів на роль місцевих фінансів під час війни засвідчив поступове ускладнення та диверсифікацію функцій, які виконують фінанси територіальних громад в умовах воєнних викликів. Якщо в ранніх дослідженнях увага здебільшого зосереджувалася на фіскальній функції місцевих бюджетів та необхідності підтримки з боку центрального уряду, то в сучасних умовах на перший план виходять питання забезпечення стійкості, адаптивності та самодостатності місцевих фінансових систем. Водночас, попри значний прогрес у теоретичному осмисленні цієї проблематики, досі бракує цілісного та систематизованого підходу до визначення функцій фінансів територіальних громад у воєнний період. Тому наступне завдання нашого дослідження полягає в тому, щоб на основі критичного аналізу та узагальнення існуючих концепцій і теоретичних напрацювань запропонувати власну систематизацію цих функцій з урахуванням сучасних викликів та особливостей війни в Україні.

Передусім слід зазначити, що функції фінансів місцевого самоврядування у воєнний період визначаються низкою факторів, серед яких:

- 1) Характер та інтенсивність військового конфлікту (локальний, регіональний чи міжнародний; високої чи низької інтенсивності; конвенційний чи гібридний тощо). Очевидно, що масштабна війна з активними бойовими діями висуває інші вимоги до місцевих фінансів, ніж локальний конфлікт низької інтенсивності.

2) Ступінь розвитку та дизайн системи міжбюджетних відносин в країні (рівень фіскальної та управлінської децентралізації, механізми вирівнювання та міжбюджетних трансфертів, розподіл видаткових повноважень тощо). В умовах високого рівня централізації місцеве самоврядування має менше можливостей і стимулів для самостійного виконання широкого спектру функцій.

3) Інституційна спроможність та стійкість органів місцевого самоврядування (кадровий потенціал, управлінські практики, технологічна оснащеність, рівень довіри та підтримки з боку громади тощо). Слабкі та фрагментовані інституції навряд чи зможуть ефективно протистояти викликам в умовах обмежених ресурсів.

4) Стан місцевої економіки та специфіка територій (рівень економічного розвитку, галузева структура, конкурентні переваги, географічне положення, густина населення, інфраструктурна забезпеченість тощо). Від цих факторів залежить стійкість податкової бази, можливості для залучення альтернативних джерел доходів, обсяг та структура видатків місцевих бюджетів.

5) Соціокультурні особливості громад (історична пам'ять, традиції самоорганізації та взаємодопомоги, громадянська активність, готовність до волонтерства та благодійності тощо). В екстремальних умовах саме ці «м'які» чинники можуть відігравати вирішальну роль в об'єднанні та мобілізації ресурсів задля спільного блага.

З урахуванням цих факторів та на основі аналізу теоретичних джерел і кращих практик ми пропонуємо виділити 5 основних груп функцій фінансів територіальних громад у воєнний період:

1. *Фіскально-забезпечувальна функція.* Йдеться про мобілізацію фінансових ресурсів місцевого самоврядування для покриття як поточних, так і капітальних видатків, прямо чи опосередковано пов'язаних з потребами оборони, цивільного захисту, підтримки вразливих верств населення, критичної інфраструктури тощо [16; 17]. Ця функція реалізується через низку механізмів: стягнення місцевих податків і зборів, отримання міжбюджетних трансфертів, залучення грантової допомоги, муніципальних запозичень, благодійних внесків тощо. Ключове завдання тут – це забезпечити достатній та стабільний потік надходжень для фінансування життєво важливих функцій навіть в умовах дестабілізації економіки та руйнування податкової бази. Для цього потрібна максимальна гнучкість та адаптивність фіскальних інструментів, спрощення процедур адміністрування, тісна координація з центральним урядом тощо.

2. *Стабілізаційно-регуляторна функція.* В умовах економічних шоків та невизначеності фінанси місцевого самоврядування мають служити буфером та автоматичним стабілізатором, згладжуючи коливання ділової активності та підтримуючи сукупний попит [35]. Зокрема, йдеться про антициклічну політику щодо місцевих податків і зборів (наприклад, тимчасове зниження ставок чи відтермінування сплати для найбільш вразливих платників), продовження фінансування важливих бюджетних програм та інвестиційних проєктів, підтримку зайнятості та доходів населення через соціальні виплати та громадські роботи тощо [28]. Водночас місцеве самоврядування має уникати надмірного дефіциту та боргового навантаження, дбати про збереження довіри інвесторів та кредиторів. Ця функція також передбачає використання місцевих фінансів як інструменту економічного стимулювання, зокрема через пільгове оподаткування, здешевлення кредитів, компенсацію частини витрат підприємців в пріоритетних галузях тощо.

3. *Відновлювально-розбудовча функція.* По мірі стабілізації безпекової та економічної ситуації дедалі більшу вагу має набувати спрямування фінансових ресурсів місцевого самоврядування на відбудову зруйнованих об'єктів житлового фонду, промисловості, транспорту, соціальної сфери, а також на реалізацію нових проєктів, що закладають підвалини сталого розвитку громад у повоєнний період [18]. Особливого значення набувають питання залучення приватних інвестицій через механізми муніципально-приватного партнерства, створення сприятливого бізнес-середовища, розвитку людського капіталу тощо. При цьому відновлення інфраструктури та економічної бази громад має відбуватися на якісно нових засадах – з урахуванням принципів «зеленої» економіки, інклюзивності, інноваційності, смарт-спеціалізації територій.

4. *Соціально-захисна функція.* Фінанси місцевого самоврядування відіграють вирішальну роль у наданні допомоги та соціальних послуг населенню, яке постраждало внаслідок бойових дій – внутрішньо переміщеним особам, родинам загиблих військових та цивільних, людям з інвалідністю, багатодітним сім'ям, самотнім літнім громадянам тощо [26]. У цьому контексті важливе значення мають як поточні видатки (на виплату допомог, забезпечення тимчасовим житлом, психологічну підтримку тощо), так і капітальні інвестиції (будівництво соціального житла, створення центрів реабілітації, закладів для дітей-сиріт та інвалідів війни тощо). При цьому система соціального захисту має бути максимально адресною, враховувати специфіку потреб різних категорій отримувачів допомоги та динаміку їх зміни в процесі воєнних дій. Не менш важливою є

підтримка самозайнятості, малого бізнесу, креативних індустрій, що дозволяє постраждалим швидше інтегруватися в місцеву економіку та громаду.

5. *Демократично-консолідуєча функція.* В екстремальних умовах війни фінанси місцевого самоврядування стають не лише економічним, а й потужним соціально-політичним інструментом об'єднання людей навколо спільних цілей, цінностей та інтересів. Через механізми партисипаторного бюджетування, громадських слухань, консультацій з громадськістю тощо місцева влада має залучати жителів до процесу визначення пріоритетів розвитку громади, розподілу обмежених ресурсів, контролю за їх використанням. Це сприяє зміцненню довіри та соціального капіталу, нейтралізує ризики зловживань та корупції. Водночас прозорість бюджетного процесу та підзвітність місцевого самоврядування є запорукою легітимності ухвалених рішень, що критично важливо в умовах суспільної напруги та загроз дестабілізації. Не менш важливою є комунікація з мешканцями щодо реального стану місцевих фінансів, наявних викликів та шляхів їх подолання. Саме органи місцевого самоврядування мають стати головним рупором правди та осередком суспільної самоорганізації в найскладніші воєнні часи.

Запропонована систематизація функцій фінансів місцевого самоврядування у воєнний період, звісно, не є вичерпною і може доповнюватися з урахуванням специфіки конкретної країни та збройного конфлікту. Водночас вона задає певну концептуальну рамку для розуміння багатоплановості ролі місцевих фінансів в умовах війни та повоєнного відновлення. Для наочності ключові функції та механізми їх реалізації представлено в табл. 1.

Відштовхуючись від згаданих вище п'яти факторів, спробуємо відповісти на декілька ключових питань, які дозволять краще зрозуміти логіку виділення саме таких п'яти функцій, які представлені вище.

По-перше, чому серед функцій місцевих фінансів у воєнний період на перше місце поставлено саме фінансово-забезпечувальну? Річ у тім, що в умовах військового конфлікту, особливо масштабного та інтенсивного, різко зростають видатки місцевих бюджетів на цілі, безпосередньо пов'язані із забезпеченням обороноздатності, безпеки населення, підтримання життєдіяльності громад. Водночас стан місцевої економіки зазвичай погіршується, що призводить до зрушення податкової бази. Відтак мобілізація достатнього обсягу фінансових ресурсів для покриття зростаючих видатків стає першочерговим завданням, без вирішення якого реалізація інших функцій опиняється під питанням. Тобто фінансово-забезпечувальна функція виконує роль свого роду «фундаменту» для функціонування всієї системи фінансів місцевого самоврядування у кризовий період.

По-друге, чому поруч із фінансово-забезпечувальною виділено стабілізаційно-регуляторну функцію? Справа в тому, що в умовах воєнних шоків та невизначеності місцеві фінанси повинні виконувати не лише фінансову, але й більш широку макроекономічну роль. Через механізми антициклічної фінансової політики, підтримки сукупного попиту, стимулювання економічної активності в пріоритетних сферах вони можуть слугувати свого роду «амортизатором», який згладжує негативний вплив військового конфлікту на місцеву економіку. Особливо важливою ця функція є для громад, економіка яких критично залежить від секторів, що потерпають від бойових дій (наприклад, аграрних районів чи туристичних центрів). Водночас дієвість стабілізаційно-регуляторної функції значною мірою визначається характером міжбюджетних відносин: в умовах високої централізації можливості місцевого самоврядування проводити автономну контрциклічну політику досить обмежені.

По-третє, чому в окрему функцію виділено відновлювально-розбудовчу? Це пов'язано з тим, що руйнування, завдані військовими діями, зазвичай непропорційно концентруються саме на місцевому рівні: страждає комунальна інфраструктура, житловий фонд, соціальні об'єкти тощо. Відтак органи місцевого самоврядування мають взяти на себе основний тягар відбудови з урахуванням пріоритетів розвитку громади. Причому мова йде не просто про відновлення status quo, а про модернізацію на засадах сталого розвитку, смарт-спеціалізації, інклюзивності. Від темпів та якості цих процесів критично залежатимуть перспективи повоєнного відродження місцевої економіки. Водночас спроможність громад ефективно виконувати цю функцію визначається низкою чинників: достатністю власної ресурсної бази, умінням залучати приватні інвестиції та міжнародну допомогу, інституційною спроможністю реалізовувати складні інфраструктурні проекти тощо.

По-четверте, чому соціально-захисна функція розглядається окремо від інших? Це зумовлено тим, що військовий конфлікт зазвичай призводить до появи значної кількості вразливих категорій населення, які потребують особливої підтримки з боку місцевої влади. Внутрішньо

переміщені особи, родини загиблих, постраждали внаслідок бойових дій - допомога цим людям часто виходить за рамки традиційних соціальних програм та вимагає введення нових інструментів (грошових компенсацій, натуральної допомоги, соціального житла, психологічної підтримки тощо). Причому сам контингент отримувачів допомоги є вкрай динамічним та різномірним, що вимагає гнучкості та адресності з боку місцевого самоврядування. Належне виконання соціально-захисної функції дозволяє не лише пом'якшити гуманітарні наслідки війни, але й запобігти загостренню соціальної напруги, маргіналізації постраждалих груп.

Таблиця 1.

Систематизація функцій фінансів територіальних громад у воєнний період

Функція	Сутність	Ключові механізми реалізації	Основні виклики
Фіскально-забезпечувальна	– мобілізація фінансових ресурсів місцевого самоврядування для покриття видатків, пов'язаних – обороною, цивільним захистом, підтримкою населення та інфраструктури	– стягнення місцевих податків і зборів – отримання міжбюджетних трансфертів – залучення грантів та благодійних внесків – здійснення муніципальних запозичень	– руйнування податкової бази – недостатність та нестабільність доходів – складність фінансового планування в умовах невизначеності – зростання навантаження на видаткову частину
– Стабілізаційно- – регуляторна	згладжування коливань економічної активності, підтримка сукупного попиту, стимулювання розвитку пріоритетних галузей в умовах воєнних шоків	– тимчасове зниження податкового навантаження на бізнес та населення – підтримка зайнятості через громадські роботи – здешевлення кредитів для підприємців – звільнення від місцевих зборів стратегічно важливих проєктів	– загроза надмірного дефіциту бюджету – необхідність балансування стимулів та обмежень – ризики шахрайства та зловживань – складність оцінювання регуляторного впливу в умовах війни
Відновлювально-розбудовча	спрямування фінансових ресурсів місцевого самоврядування на відбудову зруйнованих об'єктів та реалізацію проєктів, що закладають підвалини сталого повоєнного розвитку громад	– фінансування капітальних видатків на відновлення інфраструктури – залучення приватних інвестицій через механізми муніципально-приватного партнерства – запровадження «зелених» та інноваційних підходів до модернізації економіки громад	– масштабність руйнувань та обмеженість ресурсів – недостатня інвестиційна привабливість постраждалих територій – брак досвіду та компетенцій в органах місцевого самоврядування – ризики корупції при розподілі коштів на відбудову
Соціально-захисна	– надання допомоги та соціальних послуг населенню, яке постраждало внаслідок бойових дій, та сприяння його реінтеграції у місцеву громаду	– фінансування адресних допомог ВПО, ветеранам, особам з інвалідністю – будівництво соціального житла та створення реабілітаційних закладів – підтримка самозайнятості та малого бізнесу серед вразливих груп населення	– раптове зростання та динамічна зміна контингенту отримувачів допомоги – необхідність забезпечення належних умов для ВПО та інших постраждалих – брак інфраструктури та кадрів для надання соціальних послуг – ризики формування утриманських настроїв
Демократично-консолідуюча	використання фінансів територіальних громад як інструменту залучення громадян, зміцнення довіри та забезпечення підзвітності місцевої влади в умовах суспільної напруги	– запровадження партисипаторного бюджетування – проведення консультацій з громадськістю щодо фінансових рішень – забезпечення прозорості місцевих бюджетів – комунікація та роз'яснення щодо фінансових викликів і можливостей громади	– зниження довіри до влади на тлі війни – складність організації повноцінного громадського діалогу в умовах безпекових загроз – брак компетентності та конструктивності місцевих еліт – ризики популізму та маніпуляції суспільною думкою

*Джерело: складено автором.

По-п'яте, чому демократично-консолідуєча функція виокремлена в самостійну? Справа в тому, що в кризових умовах, коли довіра до влади падає, а ризики соціального розколу зростають, саме місцеве самоврядування має потенціал стати «острівцем стабільності», навколо якого об'єднується громада. Прозорість бюджетного процесу, підзвітність місцевої влади, залучення громадян до ухвалення рішень через механізми партисипаторного бюджетування, громадські слухання тощо - усе це працює на зміцнення соціального капіталу громади, легітимності влади, запобігання корупційним ризикам. Звісно, дієвість демократично-консолідуєчої функції значною мірою визначається соціокультурними особливостями конкретних територій, традиціями самоорганізації, рівнем громадянської активності. Однак навіть у патерналістських суспільствах викристалізація довіри на місцевому рівні здатна стати запорукою суспільної стійкості в умовах війни.

Отже, запропонована систематизація функцій фінансів місцевого самоврядування у воєнний період ґрунтується на комплексному врахуванні низки критеріїв - безпекових, економічних, соціальних, інституційних, - які визначають специфічні потреби та можливості територіальних громад в екстремальних умовах. Виділення саме таких п'яти функцій - фіскально-забезпечувальної, стабілізаційно-регуляторної, відновлювально-розбудовчої, соціально-захисної та демократично-консолідуєчої - дозволяє сформувати цілісне уявлення про багатогранну роль місцевого самоврядування у адаптації до викликів конфлікту та забезпеченні швидкого повоєнного відновлення. Тож запропонована класифікація може розглядатися як розвиток існуючих в літературі підходів у напрямку їх синтезу та пристосування до потреб теоретико-методологічної рефлексії сучасних викликів децентралізованого урядування.

Сучасний науково-методологічний і фінансовий контекст дослідження фінансів місцевого самоврядування в Україні в умовах війни характеризується низкою специфічних особливостей, які необхідно враховувати для забезпечення релевантності та практичної цінності наукових розвідок. Для глибшого розуміння цих особливостей доцільно провести компаративний аналіз з досвідом інших країн, що стикалися з подібними викликами.

Передусім, варто звернутися до практики балканських країн, зокрема Боснії і Герцеговини, Хорватії та Сербії, які у 1990-х роках пережили затяжні військові конфлікти, що супроводжувалися масштабними руйнуваннями, економічною кризою та гуманітарними катастрофами. Попри відмінності у природі та перебігу цих конфліктів, спільними рисами для систем місцевих фінансів у воєнний період стали: різке скорочення податкових надходжень внаслідок падіння ділової активності та зубожіння населення; зростання видатків на оборону, соціальний захист і відбудову інфраструктури; збільшення залежності від трансфертів з центрального бюджету та міжнародної допомоги; посилення фіскальних дисбалансів між регіонами тощо [34]. Водночас, досвід повоєнного відновлення цих країн засвідчив важливість зміцнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, розширення їх повноважень щодо місцевих податків і зборів, впровадження формульного підходу до міжбюджетних трансфертів, стимулювання горизонтальної співпраці громад. Ці уроки є цінними для України в контексті підвищення адаптивності і стійкості місцевих бюджетів.

Інший релевантний кейс - російсько-грузинська війна 2008 року, що призвела до окупації частини територій Грузії та масштабних економічних втрат. Попри відносно короткий період активних бойових дій, фінансова система Грузії зазнала відчутного удару, що позначилося на стані місцевих бюджетів. Зокрема, суттєво впали надходження від туризму як одного з драйверів економіки приморських та гірських муніципалітетів; водночас зросли видатки на облаштування внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) та відновлення зруйнованих об'єктів. У відповідь, уряд Грузії вдався до централізації управління фінансовими ресурсами, посилення цільового характеру міжбюджетних трансфертів та обмеження фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування. З одного боку, це дозволило сконцентрувати кошти на пріоритетних напрямках відбудови країни, але з іншого - загальмувало процеси фінансової децентралізації та деформувало стимули місцевої влади. Тож Україні важливо віднайти оптимальний баланс між міркуваннями національної безпеки та імперативами місцевої демократії.

Ще один повчальний приклад - це багаторічне протистояння Вірменії та Азербайджану довкола Нагірного Карабаху, що має затяжний характер та справляє деструктивний вплив на економіку й публічні фінанси обох країн. Попри різний військово-політичний та соціально-економічний контекст цього конфлікту, спільним викликом для систем місцевих фінансів є хронічний дефіцит ресурсів для підтримки нормальної життєдіяльності громад в умовах перманентної загрози ескалації бойових дій. При цьому органи місцевого самоврядування в зоні

конфлікту стикаються як з проблемами недофінансування з центрального бюджету, так і з обмеженнями щодо використання власних доходів через високі безпекові ризики та неформальні бар'єри [13; 12]. Відтак, ключовим завданням фінансової політики на місцевому рівні стає диверсифікація джерел наповнення бюджетів, зокрема за рахунок міжнародних грантів, благодійних внесків діаспори, розвитку малого бізнесу тощо. Водночас, важливо забезпечити цільове спрямування цих ресурсів на потреби мешканців, а не на корупційні схеми чи тіньову економіку.

У цьому контексті корисно поглянути й на український досвід початку російської агресії у 2014 році, коли в умовах окупації Криму та частини Донбасу місцеві бюджети зіткнулися з різким падінням доходів та зростанням навантаження на соціальну інфраструктуру. Завдяки оперативним діям Уряду та органів місцевого самоврядування вдалося реалізувати низку заходів для мінімізації фіскальних розривів: від оптимізації видатків та посилення адресності соціальних програм до залучення міжнародної фінансової і технічної допомоги. Крім того, в рамках реформи децентралізації влади (з 2015 р.) відбулося розширення бази місцевих податків і зборів, впровадження нових підходів до вертикального та горизонтального вирівнювання, зміцнення інституційної спроможності громад. Ці кроки не лише пом'якшили негативний вплив воєнної агресії, а й заклали підвалини для посилення регіональної фіскальної автономії.

Водночас, уроки 2014-2015 років виявили й низку проблем, які актуалізувалися в умовах повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Зокрема, досі зберігаються надмірні диспропорції у фінансовому потенціалі різних територій, далеко не всі громади спроможні якісно виконувати розширені повноваження, бракує дієвих стимулів для нарощування власної доходної бази тощо. На ці виклики накладається безпрецедентний масштаб руйнувань і втрат, зумовлених широкомасштабними бойовими діями на багатьох напрямках, а лівова частка цих збитків припадала саме на об'єкти, що перебувають у комунальній власності та мають критичну вагу для життєзабезпечення громад: житло, школи, лікарні, мережі тепло- та водопостачання, дороги тощо. Тож акумуляція ресурсів для їх відновлення і модернізації перетворюється на екзистенційний виклик для місцевого самоврядування.

З огляду на це, вкрай важливо не лише вивчати зарубіжні практики, а й розвивати власний методологічний інструментарій дослідження фінансів місцевого самоврядування в умовах війни. Це передбачає, зокрема:

- 1) удосконалення методик оцінювання фінансової спроможності й резиліентності громад з урахуванням нелінійного характеру економічних шоків та асиметрії безпекових загроз;
- 2) розроблення алгоритмів стрес-тестування місцевих бюджетів, прогнозування їх доходної та видаткової частини в різних сценаріях розгортання воєнних дій;
- 3) обґрунтування оптимальних моделей перерозподілу обмежених фінансових ресурсів між потребами оборони, невідкладної допомоги постраждалим та відбудови інфраструктури;
- 4) розширення методичного апарату фіскального федералізму концепціями бюджетної прозорості, підзвітності та партисипативності;
- 5) розвиток міждисциплінарних підходів на стику фінансової науки, безпекових студій, соціальної психології, поведінкової економіки тощо.

Важливою передумовою реалізації цих завдань є формування належної інформаційно-аналітичної бази досліджень, зокрема через налагодження системи оперативного моніторингу стану фінансів місцевого самоврядування в умовах війни. Поряд зі створенням централізованих реєстрів і баз даних, доцільно використовувати й потенціал громадянської науки - залучати волонтерів, активістів, представників місцевого самоврядування до збору та верифікації даних із застосуванням сучасних краудсорсингових технологій.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На основі проведених вище досліджень можна зробити такі авторські висновки:

- 1) Розуміння ролі та значення стійкості фінансів місцевого самоврядування під час війни еволюціонувало разом зі зміною характеру збройних конфліктів та ускладненням завдань, що стоять перед територіальними громадами. Якщо в XIX столітті ця проблема розглядалася швидше як виняток, то в умовах глобалізованого світу XXI століття вона перетворилася на імператив. Російсько-українська війна стала лакмусовим папірцем, що виявив як вразливі місця, так і точки зростання та прихований потенціал системи місцевих фінансів. Тому подальший розвиток наукових досліджень у цій сфері має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення для

зміцнення спроможності та життєстійкості територіальних громад України та інших країн, що стикаються з викликами війни та повоєнного відновлення.

2) Попри відносно невеликий обсяг у порівнянні з державним бюджетом, фінанси місцевого самоврядування відіграють непропорційно важливу роль у адаптації країни до умов війни, підтриманні суспільної стабільності та закладанні підвалин повоєнного відновлення. Це зумовлено виконанням ними цілого комплексу взаємопов'язаних функцій, які виходять далеко за рамки суто фіскального забезпечення та мають синергетичний ефект для розвитку громад і держави в цілому. Ефективна реалізація фіскально-забезпечувальної, стабілізаційно-регуляторної, відновлювально-розбудовчої, соціально-захисної та демократично-консолідувальної функцій фінансів місцевого самоврядування дозволяє в найкоротші терміни мобілізувати ресурси для протистояння агресії, підтримати вразливі верстви населення, відновити критичну інфраструктуру, заохотити економічну активність та зберегти довіру громадян до влади.

3) Очевидно, що реалізація зазначених функцій є динамічним процесом і вимагає постійної адаптації відповідно до фази війни та специфіки постраждалих територій. Вірне визначення пріоритетності цих функцій та механізмів їх реалізації на кожному етапі вимагає глибокого розуміння ситуації на місцях, врахування інституційних та ресурсних обмежень, а також тісної координації зусиль органів влади різних рівнів, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. При цьому важливо забезпечити максимальну гнучкість та адаптивність фінансових інструментів, уникаючи надмірної зарегульованості та бюрократизації. Децентралізація фіскальних повноважень має супроводжуватися посиленням підзвітності та прозорості місцевих бюджетів, розвитком потенціалу органів місцевого самоврядування та залученням громадян до ухвалення рішень. Лише за таких умов фінанси територіальних громад зможуть стати надійною опорою стійкості держави та суспільства перед лицем воєнних викликів.

4) Науково-методологічний і фінансовий контекст дослідження фінансів місцевого самоврядування в умовах російської військової агресії та повоєнного відновлення вимагає відходу від традиційних підходів і лінійних моделей, що не враховують нові реалії та виклики. Натомість, на перший план виходить потреба в розробленні інноваційного міждисциплінарного інструментарію, здатного забезпечити комплексне врахування множинних ризиків і можливостей, динамічну адаптацію до змін безпекового і макроекономічного середовища, повноцінне розкриття потенціалу децентралізації як каталізатора місцевого розвитку і суспільної консолідації. Це передбачає органічне поєднання кількісних і якісних методів, сценарного моделювання і картування фіскальних ризиків, стратегування і проектного менеджменту на засадах публічно-приватного партнерства і громадської участі.

Перспективи подальших досліджень. Водночас, вироблення релевантної методології наукових досліджень у цій сфері має спиратися на критичне осмислення вітчизняного і зарубіжного досвіду управління фінансами місцевого самоврядування в умовах екстраординарних воєнних і повоєнних викликів. Зокрема, важливо вивчати успішні практики забезпечення фінансової стійкості та адаптивності територіальних громад під час військових конфліктів на Балканах, Кавказі, Близькому Сході тощо, механізми їх фіскальної підтримки з боку центральної влади та міжнародних партнерів, моделі фінансування реконструкції та розвитку постраждалих територій. Це дозволить не лише уникнути типових помилок, а й адаптувати кращі рішення до українського контексту, посилити аргументацію на переговорах із донорами та інвесторами. Тож перспективним напрямом наукового співробітництва мають стати компаративні дослідження систем фінансів місцевого самоврядування у воєнний та повоєнний період, синтез універсальних принципів і вироблення специфічних рекомендацій для органів влади різних рівнів.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Ватаманюк-Зелінська, У. З. (2022), «Фінансова стійкість місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: Виклики та шляхи зміцнення», Економіка та держава, №5, с. 120-127, available at: <https://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/976> (Accessed 07 January 2025).
- 2) Возняк, Г.В. (2015), «Бюджетна політика розвитку в рамках класичної та неокласичної теорій», Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», Львів, Вип. 1(111), с. 98-103.
- 3) Возняк, Г.В. (2015), «Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України», Глобальні та національні проблеми економіки, №5, с. 671-677, available at: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/879-voznjak-g-v-suchasni-teorii-ta-paradigmi-regionalnogo-rozvitku-praktichnij-vimir-dlya-ukrajini> (Accessed 07 January 2025).

2025).

4) Гібадуллін, О.В. Дунаєв, І.В. & Громов, С.О. (2024), «Складові системи промислового відновлення регіонів в умовах воєнного стану в Україні», Вісник післядипломної освіти: Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування», vol. 28 (57), pp. 174-205. DOI: [https://doi.org/10.58442/2522?9931?2024?28\(57\)](https://doi.org/10.58442/2522?9931?2024?28(57))

5) Глущенко, О.В. Швайко, М.Л. & Анісімов, В.М. (2024), «Роль муніципальних підприємств у системі децентралізованого управління майном: українська практика», Ефективна економіка, [Online], no. 8, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4432/4467> (Accessed 07 January 2025). DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.20>

6) Казюк, Я.М. & Венцель, В.Т. (2024), «Фінансова спроможність територіальних громад як основний елемент у забезпеченні реалізації повноважень органів місцевого самоврядування», Вісник Херсонського національного технічного університету, №1, с. 357-264, available at: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/609 (Accessed 07 January 2025).

7) Коваленко, М.М. & Дунаєв, І.В. (2023), «Components of public policy in the conditions of implementation of the mobilization model of economic development», Теорія та практика державного управління, vol. 1 (76), pp. 7-25. DOI: 10.26565/1727-6667-2023-1-01, available at: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22287/20607> (Accessed 07 January 2025).

8) Кравців, В.С. & Сторонянська, І.З. (Ed.) (2024), Просторовий розвиток економіки України: сучасні тренди трансформації та виклики європейської інтеграції: електронна монографія, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, Львів, available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20240004.pdf> (Accessed 07 January 2025).

9) Луніна, І.О. (2022), «Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України», Фінанси України, №8, с. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.08.007>

10) Глущенко, О., Швайко, М., & Єрмоєнко, Р. (2024). Фінанси місцевого самоврядування у воєнних умовах: сучасні тенденції, виклики та проблеми розвитку. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 332(4), 293-297. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-44>

11) Стеценко, Т. Глущенко, О. and Хмельков, А. (2023), «Фіскальні правила: уроки для України», Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна», №105, с. 13-21. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-105-02>

12) Allain-Dupré, D. Chatry, I. and Moisiu, A. (2020), «Asymmetric decentralisation: Trends, challenges and policy Implications», OECD Regional Development Papers, No. 10, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/0898887a-en>

13) *Місцеві фінанси : навч. посіб. / В. В. Письменний. – Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр «Економічна думка» , 2012. – 200 с.*

14) Bird, R.M. (2012), «Subnational Taxation in Large Emerging Countries: BRIC Plus One», IMFG Papers on Municipal Finance and Governance, No. 6, available at: https://imfg.org/uploads/185/bird_imfg_no.6_r5_online.pdf (Accessed 07 January 2025).

15) Blöchliger, H. and Charbit, C. (2008), «Fiscal Equalisation», OECD Journal: Economic Studies, Vol. 2008/1, pp. 265-286, available at: https://www.researchgate.net/publication/227357652_Fiscal_equalisation (Accessed 07 January 2025).

16) Blöchliger, H. and Kim, J. (Eds.) (2016), Fiscal Federalism 2016: Making Decentralisation Work, OECD Publishing, Paris, available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/06/fiscal-federalism-2016_g1g669d4/9789264254053-en.pdf (Accessed 07 January 2025).

17) Boadway, R. and Shah, A. (Eds.) (2006), Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practices, The World Bank, Report Number 38077, available at: <http://surl.li/qtdtqs> (Accessed 07 January 2025).

18) Chigudu, D. (2015), «Assessing Policy Initiatives on Traditional Leadership to Promote Electoral Democracy in Southern Africa», Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol. 6, available at: <http://surl.li/ohwsnn> (Accessed 07 January 2025).

19) de Mello L. and Sutherland, D. (2014), «Financing Infrastructure», International Center for Public Policy Working Paper Series, at AYSPS, GSU paper1409, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, available at: <https://ideas.repec.org/p/ayspwps/paper1409.html> (Accessed 07 January 2025).

- 20) European Commission (2023), Supporting public administrations in EU Member States to deliver reforms and prepare for the future, Brussels, available at: <http://surl.li/okyxib> (Accessed 07 January 2025).
- 21) Böhme, K. et al. (2020), Potential impacts of COVID-19 on regions and cities of the EU, European Committee of the Regions, Commission for Economic Policy, available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/80e3d95c-12ad-11eb-9a54-01aa75ed71a1/language-en>, DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2863/56992>
- 22) Holland, E. (2014), «Mary Kaldor, New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era (3rd edn)», Nations and Nationalism, Vol. 20, available at: <http://surl.li/ttbcha>, DOI: 10.1111/nana.12092_9
- 23) IMF (2021), Fiscal decentralization in Kosovo, available at: <http://surl.li/hcuoqs> (Accessed 07 January 2025).
- 24) Janský, P. and Palanský, M. (2019), «Fiscal decentralization and equalization transfers in Georgia: evidence from municipality-level data», Post-Communist Economies, Vol. 32, pp. 1-23. DOI: 10.1080/14631377.2019.1640992
- 25) Katz, B. and Nowak, J. (2018), The New Localism: how Cities Can Thrive in the Age of Populism, Brookings Institution Press, Washington, D.C., USA.
- 26) Lührmann, A. Marquardt, K.L. and Mechkova, V. (2020), «Constraining Governments: New Indices of Vertical, Horizontal, and Diagonal Accountability», American Political Science Review, Vol. 114 No. 3, pp. 811-820, available at: <http://surl.li/ntzcdj>, DOI: 10.1017/S0003055420000222
- 27) Łyziak, T. and Mackiewicz-Łyziak, J. (2018), «Sustainability of public finances in European economies: Fiscal policy reactions and market pricing», Eastern European Economics, Vol. 57 No. 1, pp. 3-19. DOI: <https://doi.org/10.1080/00128775.2018.1533411>
- 28) Martinez-Vazquez, J. Lago-Peñas, S. and Sacchi, A. (2017), «The Impact of Fiscal Decentralization: A Survey», Journal of Economic Surveys, Vol. 31 No. 4, pp. 1095-1129, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/joes.12182>, DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12182>
- 29) NALAS (2019), Decentralisation and local public administration reform in Georgia, Moldova And Ukraine: Learning from the past – preparing for the future, available at: <https://platforma-dev.eu/wp-content/uploads/2021/10/Decentralisation-Reform-in-EaP-Preparing-for-the-Future.pdf> (Accessed 07 January 2025).
- 30) OECD (2020), «The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government», OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/d3e314e1-en>
- 31) OECD/UCLG (2019), 2019 Report of the World Observatory on Subnational Government Finance and Investment – Key Findings, available at: http://www.sng-wofi.org/reports/Key_Findings_2019.pdf (Accessed 07 January 2025).
- 32) Radosavljević, G. (2017), «Fiscal decentralization and local economic growth in Serbia», Ekonomika preduzeca, Vol. 65, pp. 453-467. DOI: 10.5937/EKOPRE1708453R
- 33) Salignac, F. Hanoteau, J. and Ramia, I. (2022), «Financial Resilience: A Way Forward Towards Economic Development in Developing Countries», Social Indicators Research, Vol. 160 No. 1, pp. 1-33, available at: <https://amu.hal.science/hal-03659031/document>, DOI: 10.1007/s11205-021-02793-6
- 34) Sintomer, Y. Röcke, A. and Herzberg, C. (2015), Participatory Budgeting in Europe: Democracy and public governance, Routledge, London, UK, available at: <https://www.book2look.com/embed/9781317083917>, ISBN: 978-1-4724-6789-8
- 35) Slack, E. and Bird, R.M. (2015), How to Reform the Property Tax: Lessons from around the World, IMFG Papers on Municipal Finance and Governance, No. 21, available at: https://imfg.org/uploads/325/1689_imfg_no.21_online_final.pdf (Accessed 07 January 2025).
- 36) Smoke, P. (2015), «Managing Public Sector Decentralization in Developing Countries: Moving Beyond Conventional Recipes», Public Administration and Development, Vol. 35 No. 4, pp. 250-262, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pad.1736>, DOI: <https://doi.org/10.1002/pad.1736>
- 37) Steccolini, I. Jones, M. and Saliterer, I. (Eds.) (2017), Governmental Financial Resilience: International Perspectives on How Local Governments Face Austerity, Emerald Publishing Limited, Bingley, UK, ISBN-10: 1787142639.
- 38) UNDP (2019), Do fragile and conflict-affected countries prioritise core government functions? Stocktaking public expenditures on public sector institutions to deliver on 2030 Agenda, Rome, available at:

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/oslo_governance_centre/CGFs-in-FCAS-Report_v2.0_Full.pdf (Accessed 07 January 2025).

39) World Bank (2022), *Strengthening Subnational Governments in Fragile and Conflict-Affected Situations*, available at: <http://surl.li/siexqn> (Accessed 07 January 2025).

REFERENCES:

1. Vatamaniuk-Zelinska, U. Z. (2022), "Finansova stiikist mistsevykh biudzhetyv v umovakh voiennoho stanu: Vyklyky ta shliakhy zmitsnennia" ["Financial stability of local budgets under martial law: Challenges and ways of strengthening"], *Ekonomika ta Derzhava [Economy and State]*, no. 5, pp. 120-127, available at: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/976> (Accessed 07 January 2025).
2. Vozniak, H.V. (2015), "Biudzhetna polityka rozvytku v ramkakh klasychnoi ta neoklasychnoi teorii" ["Budget policy of development within the framework of classical and neoclassical theories"], *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*, DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy" ["Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine"], Lviv, Vol. 1(111), pp. 98-103.
3. Vozniak, H.V. (2015), "Suchasni teorii ta paradyhmy rehionalnoho rozvytku: praktychnyi vymir dlia Ukrainy" ["Modern theories and paradigms of regional development: practical dimension for Ukraine"], *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of economy]*, no. 5, pp. 671-677, available at: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/879-voznnyak-g-v-suchasni-teoriji-ta-paradigmi-regionalnogo-rozvitku-praktichnij-vimir-dlya-ukrajini> (Accessed 07 January 2025).
4. Hibadullin, O.V. Dunaiev, I.V. and Hromov, S.O. (2024), "Skladovi systemy promyslovoho vidnovlennia rehioniv v umovakh voiennoho stanu v Ukraini" ["Components of the system of industrial recovery of regions in the conditions of martial law in Ukraine"], *Visnyk pislidyplomnoi osvity: Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky; Upravlinnia ta administruvannia» [Bulletin of Postgraduate Education: Series "Social and Behavioral Sciences; Management and Administration"]*, vol. 28, no. 57, pp. 174-205. DOI: [https://doi.org/10.58442/252279931?2024?28\(57\)](https://doi.org/10.58442/252279931?2024?28(57))
5. Hlushchenko, O.V. Shvaiko, M.L. and Anisimov, V.M. (2024), "The role of municipal enterprises in the system of decentralized property management: Ukrainian practice", *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, [Online], no. 8, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4432/4467> (Accessed 07 January 2025). DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.20>
6. Kaziuk, Ya.M. and Ventsel, V.T. (2024), "Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad yak osnovnyi element u zabezpechenni realizatsii povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannia" ["Financial capacity of territorial communities as the main element in ensuring the implementation of the powers of local governments"], *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu [Bulletin of the Kherson National Technical University]*, no. 1, pp. 357-264, available at: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/609 (Accessed 07 January 2025).
7. Kovalenko, M.M. and Dunaiev, I.V. (2023), "Components of public policy in the conditions of implementation of the mobilization model of economic development", *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia [Theory and Practice of Public Administration]*, vol. 1, no. 76, pp. 7-25. DOI: 10.26565/1727-6667-2023-1-01, available at: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22287/20607> (Accessed 07 January 2025).
8. Kravtsiv, V.S. and Storoniaska, I.Z. (Ed.) (2024), *Prostorovyi rozvytok ekonomiky Ukrainy: suchasni trendy transformatsii ta vyklyky yevropeiskoi intehtratsii: elektronna monohrafiia [Spatial development of the economy of Ukraine: modern trends of transformation and challenges of European integration: electronic monograph]*, Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy [Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine], Lviv, available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20240004.pdf> (Accessed 07 January 2025).
9. Lunina, I.O. (2022), "Potensial publichnykh finansiv dlia zabezpechennia vydatkiv voiennoho periodu ta postvoiennoho vidnovlennia Ukrainy" ["The potential of public finances to ensure the expenditures of the war period and the post-war recovery of Ukraine"], *Finansy Ukrainy [Finance of Ukraine]*, no. 8, pp. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.08.007>
10. Hlushchenko, O., Shvaiko, M., & Yeromenko, R. (2024). Local government finance in wartime conditions: Current trends, challenges, and development issues. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 332(4), 293-297. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-44>
11. Stetsenko, T. Hlushchenko, O. and Khmelkov, A. (2023), "Fiskalni pravyla: uroky dlia Ukrainy" ["Fiscal rules: lessons for Ukraine"], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina seriiia «Ekonomichna» [Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University Economic Series]*, no. 105, pp. 13-21. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-105-02>
12. Allain-Dupré, D. Chatry, I. and Moisis, A. (2020), «Asymmetric decentralisation: Trends, challenges and policy Implications», *OECD Regional Development Papers*, No. 10, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/0898887a-en>
13. Pysmennyi, V. V. (2012). *Local finance: A textbook*. Publishing and Printing Center "Ekonomichna Dumka". 200 p.
14. Bird, R.M. (2012), «Subnational Taxation in Large Emerging Countries: BRIC Plus One», *IMFG Papers on Municipal Finance and Governance*, No. 6, available at: https://imfg.org/uploads/185/bird_imfg_no.6_r5_online.pdf (Accessed 07 January 2025).
15. Blöchliger, H. and Charbit, C. (2008), «Fiscal Equalisation», *OECD Journal: Economic Studies*, Vol. 2008/1, pp. 265-286, available at: https://www.researchgate.net/publication/227357652_Fiscal_equalisation (Accessed 07 January 2025).
16. Blöchliger, H. and Kim, J. (Eds.) (2016), *Fiscal Federalism 2016: Making Decentralisation Work*, OECD Publishing, Paris, available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/06/fiscal-federalism-2016_g1g669d4/9789264254053-en.pdf (Accessed 07 January 2025).
17. Boadway, R. and Shah, A. (Eds.) (2006), *Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practices*, The World Bank, Report Number 38077, available at: <http://surl.li/qtdtqs> (Accessed 07 January 2025).
18. Chigudu, D. (2015), «Assessing Policy Initiatives on Traditional Leadership to Promote Electoral Democracy in Southern Africa», *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 6, available at: <http://surl.li/ohwsnn> (Accessed 07 January 2025).
19. de Mello L. and Sutherland, D. (2014), «Financing Infrastructure», *International Center for Public Policy Working Paper Series*, at AYSPS, GSU paper1409, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, available at: <https://ideas.repec.org/p/aysp/ispwps/paper1409.html> (Accessed 07 January 2025).

20. European Commission (2023), Supporting public administrations in EU Member States to deliver reforms and prepare for the future, Brussels, available at: <http://surl.li/okyxib> (Accessed 07 January 2025).
21. Böhme, K. et al. (2020), Potential impacts of COVID-19 on regions and cities of the EU, European Committee of the Regions, Commission for Economic Policy, available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/80e3d95c-12ad-11eb-9a54-01aa75ed71a1/language-en>, DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2863/56992>
22. Holland, E. (2014), «Mary Kaldor, New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era (3rd edn)», Nations and Nationalism, Vol. 20, available at: <http://surl.li/ttbcha>, DOI: 10.1111/nana.12092_9
23. IMF (2021), Fiscal decentralization in Kosovo, available at: <http://surl.li/hcuoqs> (Accessed 07 January 2025).
24. Janský, P. and Palanský, M. (2019), «Fiscal decentralization and equalization transfers in Georgia: evidence from municipality-level data», Post-Communist Economies, Vol. 32, pp. 1-23. DOI: 10.1080/14631377.2019.1640992
25. Katz, B. and Nowak, J. (2018), The New Localism: how Cities Can Thrive in the Age of Populism, Brookings Institution Press, Washington, D.C., USA.
26. Lührmann, A. Marquardt, K.L. and Mechkova, V. (2020), «Constraining Governments: New Indices of Vertical, Horizontal, and Diagonal Accountability», American Political Science Review, Vol. 114 No. 3, pp. 811-820, available at: <http://surl.li/ntzcdi>, DOI: 10.1017/S0003055420000222
27. Łyziak, T. and Mackiewicz-Łyziak, J. (2018), «Sustainability of public finances in European economies: Fiscal policy reactions and market pricing», Eastern European Economics, Vol. 57 No. 1, pp. 3-19. DOI: <https://doi.org/10.1080/00128775.2018.1533411>
28. Martinez-Vazquez, J. Lago-Peñas, S. and Sacchi, A. (2017), «The Impact of Fiscal Decentralization: A Survey», Journal of Economic Surveys, Vol. 31 No. 4, pp. 1095-1129, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/joes.12182>, DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12182>
29. NALAS (2019), Decentralisation and local public administration reform in Georgia, Moldova And Ukraine: Learning from the past - preparing for the future, available at: <https://platforma-dev.eu/wp-content/uploads/2021/10/Decentralisation-Reform-in-EaP-Preparing-for-the-Future.pdf> (Accessed 07 January 2025).
30. OECD (2020), «The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government», OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/d3e314e1-en>
31. OECD/UCLG (2019), 2019 Report of the World Observatory on Subnational Government Finance and Investment - Key Findings, available at: http://www.sng-wofi.org/reports/Key_Findings_2019.pdf (Accessed 07 January 2025).
32. Radosavljević, G. (2017), «Fiscal decentralization and local economic growth in Serbia», Ekonomika preduzeća, Vol. 65, pp. 453-467. DOI: 10.5937/EKOPRE1708453R
33. Salignac, F. Hanoteau, J. and Ramia, I. (2022), «Financial Resilience: A Way Forward Towards Economic Development in Developing Countries», Social Indicators Research, Vol. 160 No. 1, pp. 1-33, available at: <https://amu.hal.science/hal-03659031/document>, DOI: 10.1007/s11205-021-02793-6
34. Sintomer, Y. Röcke, A. and Herzberg, C. (2015), Participatory Budgeting in Europe: Democracy and public governance, Routledge, London, UK, available at: <https://www.book2look.com/embed/9781317083917>, ISBN: 978-1-4724-6789-8
35. Slack, E. and Bird, R.M. (2015), How to Reform the Property Tax: Lessons from around the World, IMFG Papers on Municipal Finance and Governance, No. 21, available at: https://imfg.org/uploads/325/1689_imfg_no.21_online_final.pdf (Accessed 07 January 2025).
36. Smoke, P. (2015), «Managing Public Sector Decentralization in Developing Countries: Moving Beyond Conventional Recipes», Public Administration and Development, Vol. 35 No. 4, pp. 250-262, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/pad.1736>, DOI: <https://doi.org/10.1002/pad.1736>
37. Steccolini, I. Jones, M. and Saliterer, I. (Eds.) (2017), Governmental Financial Resilience: International Perspectives on How Local Governments Face Austerity, Emerald Publishing Limited, Bingley, UK, ISBN-10: 1787142639.
38. UNDP (2019), Do fragile and conflict-affected countries prioritise core government functions? Stocktaking public expenditures on public sector institutions to deliver on 2030 Agenda, Rome, available at: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/oslo_governance_centre/CGFs-in-FCAS-Report_v2.0_Full.pdf (Accessed 07 January 2025).
39. World Bank (2022), Strengthening Subnational Governments in Fragile and Conflict-Affected Situations, available at: <http://surl.li/siexqn> (Accessed 07 January 2025).

EVOLUTION OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF LOCAL GOVERNMENT FINANCE FUNCTIONING IN THE CONTEXT OF OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF WAR

YEROMENKO Roman
V.N. Karazin Kharkiv National University

This article examines the evolution of scientific views on the role and functions of local government finance in the context of overcoming the consequences of war. The main idea of the article lies in conducting a thorough theoretical analysis of the development of conceptual approaches to this issue over the last 200 years, with the aim of deepening the theoretical understanding of local finance functioning under the conditions of military threats and post-war recovery. The purpose of the article is to deepen the theoretical understanding of the role of local government finance in overcoming the consequences of war. In accordance with this purpose, the article addresses three tasks: to conduct a retrospective analysis of the evolution of scientific views on the role of local finance during war; to systematize theoretical approaches to determining the functions of territorial community finances in wartime; and to clarify the key features of the modern scientific, methodological, and financial context using the real example of contemporary post-war Ukraine for studying local government finance in the context of wartime and significant uncertainty. Based on a retrospective analysis of the evolution of scientific thought and a generalization of modern challenges, the author proposes his own systematization

---

of the functions of territorial community finances in wartime, which includes fiscal-supportive, stabilization-regulatory, recovery-developmental, social-protective, and democratic-consolidating functions. It is substantiated that the identification of precisely these functions allows for the formation of a holistic understanding of the multifaceted role of local self-government in adapting to the challenges of conflict and ensuring post-war recovery. The scientific novelty of the study lies in the further development of the theoretical foundations of local finance functioning through the development of an updated functional classification based on a comprehensive consideration of security, economic, social, and institutional criteria. It is concluded that the scientific, methodological, and financial context of studying local finance under the conditions of the Russian-Ukrainian war and post-war recovery requires a departure from traditional approaches and linear models that do not take into account new realities and challenges.

Keywords: *local government finance, public finance, functions of local budgets, fiscal decentralization, community resilience, intergovernmental fiscal relations, Ukraine.*